

ПОВІТРЯНЕ, КОСМІЧНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО

УДК 35.078.1 (045)

С. М. Радзівон,
кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОГЛЯДУ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ

В статті висвітлено особливу процесуальну форму спеціального догляду повітряних суден цивільної авіації України, правила його проведення, правила проведення передпольотного і післяпольотного оглядів повітряного судна, способи проведення спеціального догляду повітряного судна у польоті, контроль та безпеку ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти та бортового припасу, особливий контроль на безпеку пасажирів і членів екіпажу повітряного судна на внутрішніх і на міжнародних лініях, особистий контроль пасажирів та членів екіпажу з моменту виявлення та вилучення у пасажира (члена екіпажу) цивільного повітряного судна предметів і речовин, заборонених для транспортування.

Ключові слова: спеціальний догляд, огляд, цивільна авіація, передпольотний огляд, післяпольотний огляд, забезпечення авіаційної безпеки, спеціальний контроль, ручний контроль, повторний контроль, особистий контроль, контроль на безпеку.

Наша держава стрімко розвивається як туристичний центр, транзитна держава, її економіка активно залучає іноземні інвестиції. Ці фактори зумовлюють значне навантаження на автомобільний, залізничний так і повітряний транспорт. У зв'язку з цим збільшується навантаження цивільної авіації України.

Актуальним є питання щодо підвищення рівня безпеки цивільної авіації на період проведення чемпіонату. Одним із найважливіших заходів безпеки цивільної авіації є проведення спеціального догляду повітряних суден цивільної авіації України з метою забезпечення безпеки пасажирів.

Особливу процесуальну форму має спеціальний догляд повітряних суден цивільної авіації України, правила проведення якого затверджено наказом Міністерства транспорту України від 04. 12. 97 №412 [1]. Термін «спеціальний догляд» введений цим відомчим наказом є не досить вдалим. Метою його застосування було розмежування різних за своїм змістом заходів адміністративного примусу.

Контроль з метою забезпечення безпеки цивільної авіації здійснюється в аеропортах (на аеродромах) співробітниками служби авіаційної

безпеки, працівниками ОВС і прикордонного контролю, а на борту повітряного судна, що перебуває в польоті, – членами екіпажу за рішенням командира цього судна .

Перш за все в зазначених правилах вживаються своєрідні терміни, зокрема:

- догляд;
- огляд;
- спеціальний догляд.

Водночас цей документ містить визначення зазначених термінів.

Догляд – процедура із застосуванням технічних та інших засобів (або без застосування їх) з метою виявлення зброї, вибухових речовин та інших небезпечних предметів, які можуть бути використані для вчинення акту незаконного втручання.

Огляд – процедура перевірки повітряного судна з метою забезпечення безпеки повітряного судна та осіб, що перевозяться на ньому, виявлення предметів загрози та пошкоджень, які можуть призвести до авіаційної події.

Спеціальний догляд – процедура, яка проводиться із застосуванням технічних та інших засобів у разі виникнення надзвичайних обставин з метою виявлення та знешкодження зброї,

вибухових речовин та інших небезпечних предметів, які можуть бути використані для вчинення акту незаконного втручання.

Розглядаються окремо і такі поняття, як передпольотний і післяпольотний огляди повітряного судна.

Зокрема, зазначається, що проведення передпольотного огляду має за мету забезпечення безпеки повітряного судна і осіб, що перевозяться на ньому, виявлення предметів загрози та пошкоджень, які можуть привести до авіаційної події.

Проведення передпольотного огляду провадиться за порядком, який визначено інструкцією з льотної експлуатації повітряних суден та регламентується технологією роботи екіпажу та наземних служб.

Передпольотний огляд повітряного судна провадиться членами екіпажу і працівниками інженерно-авіаційної служби експлуатації безпосередньо перед польотом, якщо між рейсами повітряне судно знаходилося під охороною, та на час огляду відсутня інформація про загрозу щодо цього повітряного судна.

Кожний член екіпажу і працівник інженерно-авіаційної служби проводить передпольотний огляд повітряного судна в обов'язі, передбаченому технологією роботи екіпажу та інструкцією з льотної експлуатації цього типу повітряного судна.

Під час проведення передпольотного огляду повітряного судна не передбачається відкриття технологічних люків тощо, а тільки перевіряється неушкодженість відтисків печаток та пломб у передбачених місцях, а також контролюється наявність ознак відкриття чи спроби відкриття дверей, люків, запасних виходів. Особливу увагу необхідно приділяти виявленню предметів загрози в місцях вільного доступу.

Про результати передпольотного огляду члени екіпажу повідомляють командирові повітряного судна, який робить запис у бортовому журналі та в графі «догляд» карти-наряду на оперативне технічне обслуговування.

У свою чергу детально описується післяпольотний огляд, який провадиться в обов'язі передпольотного огляду з метою виявлення сторонніх предметів, можливо залишених пасажиром, іншими особами на борту або біля повітряного судна. У разі виявлення підозрілих ознак з питань авіаційної безпеки, огляд припи-

няється, і на вимогу командира екіпажу, призначається догляд повітряного судна.

Також дається тлумачення ще одного поняття – передпольотного догляду повітряного судна. Мета проведення цього догляду – забезпечення безпеки повітряного судна та осіб, що перебувають на ньому, виявлення предметів загрози, пошкоджень, які можуть привести до авіаційної події, виявлення ознак спроби здійснення акту незаконного втручання чи інших протиправних дій.

Передпольотний догляд повітряного судна провадиться безпосередньо перед польотом у таких випадках:

- між рейсами, якщо повітряне судно не знаходилося під охороною будь-який період часу;

- якщо при прийомі повітряного судна від підрозділу охорони інженерно-авіаційної служби експлуатантом чи екіпажем було виявлено порушення відтисків печаток та пломб;

- якщо при проведенні передпольотного огляду були виявлені ознаки спроби проникнення в повітряне судно або в його окремі відсіки;

- на вимогу командира повітряного судна в усіх випадках, що викликають підозру про можливе розміщення на повітряному судні зброї, вибухових пристроїв, інших небезпечних речовин та предметів.

Передпольотний догляд повітряного судна в аеропорту провадиться інженерно-авіаційною службою експлуатацій за участю членів екіпажу та технічного персоналу аеропорту.

В аеропортах проміжних посадок, де відсутній персонал, знайомий з конструкцією і який має допуск до експлуатації цього типу повітряних суден, передпольотний догляд провадиться членами екіпажу за порядком, визначеним інструкцією з льотної експлуатації цього типу повітряних суден і регламентується технологією роботи екіпажу та переліком місць перед польотного догляду, затвердженим Украївцією.

Про результати передпольотного догляду члени екіпажу доповідають командирові повітряного судна, і робиться запис у бортовому журналі та в графі «догляд» карти-наряду на оперативне технічне обслуговування.

У разі виявлення предметів, які можуть причинити загрозу безпеці забороняється доторкатися до них та перемішувати їх, догляд припиняється і, на вимогу командира екіпажу,

призначається спеціальний догляд повітряного судна.

Особливої уваги потребує визначення спеціального догляду повітряного судна. Мета проведення спеціального догляду – забезпечення безпеки повітряного судна і осіб, що перебувають на ньому, персоналу і об'єктів експлуатанта, виявлення і знешкодження предметів загрози, які можливо розміщених в повітряному судні, які можуть призвести до авіаційної події, а також зведення до мінімуму наслідків такої події.

Проведення спеціального догляду регламентується положеннями Повітряного кодексу України [2]. Зокрема, ст. 71 Повітряного кодексу України передбачає, що організація робіт, пов'язаних із забезпеченням авіаційної безпеки, здійснюється відповідно до законодавства України, норм, правил і процедур Української державної програми безпеки цивільної авіації, затвердженої Верховною Радою України [3].

Спеціальний догляд повітряного судна провадиться:

- при одержанні інформації про загрозу безпеці повітряного судна, яке перебуває у польоті або на землі, незалежно від джерела та способу одержання цієї інформації;

- якщо під час проведення передпольотного огляду (догляду) повітряного судна виявлено ознаки загрози вчинення акту незаконного втручання;

- в усіх випадках, коли є обґрунтована підозра про розміщення в повітряному судні предметів загрози вчинення акту незаконного втручання;

- на запит експлуатанта;

- на вимогу командира повітряного судна.

У кожному аеропорту (авіапідприємстві, авіакомпанії) повинен бути затверджений Укрaviaцією перелік місць, що підлягають догляду, для кожного типу повітряних суден, які експлуатуються у даному підприємстві, та схеми догляду цих повітряних суден.

Аналізовані Правила передбачають також способи проведення спеціального догляду повітряного судна у польоті (п. 9. 5. 1) та на землі (п. 9.5.2). Спеціальний догляд повітряного судна оформлюється коопераційною типовою відомістю, в якій зазначається 13 зон догляду (фюзеляж, двигуни, напівкрило, оперення, вантажний багажник, задній технічний відсік, кабіна екіпажу, пасажирський салон, кухня,

туалети, вестибулі туалетів), підписи виконавців, що здійснювали спеціальний догляд, підпис посадової особи, яка очолювала роботу, дата проведення спеціального догляду.

Зазначені заходи безпеки та попередження актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації України передбачені і міжнародно-правовими актами, до яких приєдналася Україна. Зокрема, ст. 16 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року передбачає, що: «Компетентные власти каждого Договаривающегося государства имеют право «без необоснованной задержки производить досмотр воздушных судов других Договаривающихся государств при их прибытии или убытии и проверять удостоверения и другие документы, предусмотренные настоящей Конвенцией».

Одной из самых важных мер безопасности в борьбе с угонами воздушных судов, предусматриваемых этим Положением, является процедура, которая называется досмотром/проверкой лиц и багажа в международных аэропортах. Исключительная важность этой процедуры официально признана Ассамблеей и Советом в отдельных резолюциях.

В результате эффективного внедрения процедуры досмотра/проверки государствами во всем мире наблюдается значительное уменьшение количества случаев незаконного захвата воздушных судов. Реакция пассажиров на эту меру была положительной, поскольку связанные с процедурой досмотра/проверки неудобства считаются незначительными, если сравнивать их с теми, какие могут возникнуть при угоне воздушного судна» [4].

Важливим заходом забезпечення авіаційної безпеки, на нашу думку, є передбачений статтею 73 Повітряного кодексу України контроль та безпеку ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти та бортового припасу, а також особливий контроль на безпеку і пасажирів і членів екіпажу повітряного судна як на внутрішніх, так і на міжнародних лініях.

Доречно зазначити, що ці заходи безпеки були передбачені також колишнім законодавством СРСР і діяли в Україні. Зокрема, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 березня 1971 року №1345 – VIII з метою забезпечення безпеки польотів, охорони життя і здоров'я пасажирів і членів екіпажів цивільних повітряних суден стаття 96 Повітряного кодексу

СРСР була доповнена частиною другою такого змісту:

«При наявності достаточних оснований підозревать пассажира в намеренні незаконно провезти грузы и предметы, упомянутые в части первой настоящей статьи, допускается досмотр ручной клади и багажа, а в виде исключения – и личный досмотр пассажиров гражданских воздушных судов как на внутренних, так и международных линиях. Досмотр производится в аэропорту либо на воздушном судне специально уполномоченными должностными лицами органов гражданской авиации, милиции, таможенных учреждений и пограничных войск. Правила производства досмотра и перечень должностных лиц, имеющих право производить досмотр, устанавливаются Советом Министров СССР».

У зв'язку із цими змінами до Повітряного кодексу СРСР постановою Ради Міністрів СРСР від 6 грудня 1971 року № 896 були затверджені Правила производства досмотра ручной клади, багажа и личного досмотра пассажиров гражданских воздушных судов в целях обеспечения безопасности полетов, охраны жизни и здоровья пассажиров и членов экипажей этих судов [5].

Пізніше були прийняті відомчі нормативні акти, які також регулювали ці питання, зокрема, наказ Міністерства цивільної авіації СРСР від 08. 04. 85 р. №77 «Про затвердження і введення в дію настанови щодо здійснення польотів в цивільній авіації СРСР» [6].

Цей висновок про можливість ототожнювання спеціального контролю з оглядом прямо витікає з змісту ст. 264 КУпАП, п. 14 ст. 11 Закону України «Про міліцію», які надають право міліції проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних, повітряних морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту [7].

Аналогічні положення містить Інструкція з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України [8]. Інструкція, зокрема, передбачає:

В аеропортах України як на внутрішніх, так і на міжнародних рейсах проводиться контроль на безпеку пасажирів (у тому числі транзитних і трансферних у разі відсутності відповідних залів чекання), членів екіпажів повітряних суден, ручної поклажі, багажу, вантажу, поштових і термінових відправлень та бортових припасів, у тому числі бортхарчування (п. 2. 1).

Під час проведення контролю на безпеку в кожному пункті контролю обов'язкова присутність працівників ОВС в аеропорту (територіальних ОВС) для озброєного забезпечення запобігання і припинення актів незаконного втручання у діяльність цивільної авіації та виконання функцій, передбачених Законом України «Про міліцію» (п. 2. 10).

З метою унеможливлення пронесення на борт повітряного судна заборонених предметів і речовин (до заборонених предметів і речовин відносяться зброя, боєприпаси, вибухові речовини та пристрої, інші небезпечні предмети (газові балончики, легкозаймисті речовини, отруйні, сильнодіючі речовини тощо), які можуть бути використані для вчинення акту незаконного втручання в діяльність цивільної авіації або заборонені для перевезення, цивільним транспортом. Даний перелік визначається згідно з вимогами п. 83 Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації) Інструкція передбачає запровадження таких видів контролю:

– з використанням спеціальних технічних засобів безпеки. До них, зокрема відносяться:

- а) рентгенотелевізійний інтроскоп;
- б) стаціонарний металошукач;
- в) портативні (ручні) металодетектори;
- г) детектор вибухових речовин;

– фізичний контроль. До фізичного контролю Інструкція відносить ручний контроль на безпеку.

Обсяг ручного контролю на безпеку обмежений кількістю явних або другорядних ознак наявності в ручній поклажі, багажі предметів та речовин, що можуть становити реальну загрозу або заборонені для перевезення повітряним транспортом.

Обсяг ручного контролю на безпеку вантажу зумовлений їх габаритами та необхідністю попередньої перевірки відповідності супровідних документів реальному вантажу, що наданий для перевезення повітряним транспортом.

Обсяг повторного контролю на безпеку зумовлений виявленням контакту зареєстрованого пасажирів, який пройшов процедуру контролю на безпеку, з особами, які не пройшли такої процедури, або авіаційним персоналом, який не обслуговує пасажирів конкретного рейсу.

Особистий контроль пасажирів та членів екіпажів проводиться у разі:

– виявлення технічними засобами контролю на безпеку металевих предметів в одязі пасажера;

– повідомлення про можливість угону повітряного судна, що виконує конкретний рейс за визначеним маршрутом;

– надходження інформації про наявність у пасажера вогнепальної, холодної зброї, вибухових речовин, набоїв, отруйних та інших небезпечних речовин, предметів, заборонених до перевезення повітряним транспортом;

– виявлення в багажі та ручній поклажі пасажера вогнепальної, холодної зброї, інших небезпечних предметів та речовин, що заборонені до перевезення повітряним транспортом.

– наявності ознак підозрілої поведінки та дій пасажера, що можуть свідчити про його злочинні наміри або викликати підозру в співробітників служба авіаційної безпеки аеропорту (авіалідприємства).

Інструкція передбачає, що контролю на безпеку підлягають:

– пасажери (у тому числі транзитні та трансферні у разі відсутності транзитного залу чекання);

– члени екіпажів повітряних суден;

– пасажери з дипломатичним статусом (дипломатичні агенти);

– пасажери бізнес-класу;

– пасажери-інваліди;

– потенційно небезпечні пасажери (особи, які депортуються, та ті, що конвоюються);

– особи, озброєні вогнепальною зброєю;

– особливо небезпечні речовини;

– вантаж, пошта, кур'єрські та термінові відправлення, бортові припаси (у т. ч. бортхарчування, сувенірна продукція та ін.);

– товари, що доставляються для продажу в стерильних залах чекання;

– транспортні засоби та особи на в'їзді (вході) до контрольованої зони.

Виявлені в пасажирів та членів екіпажу повітряного судна у їхній ручній поклажі та багажі предмети та речовини, заборонені до транспортування повітряним транспортом, вилучаються. Кожний факт вилучення оформлюється актом виявлення та вилучення у пасажера (члена екіпажу) цивільного повітряного судна предметів і речовин, заборонених до транспортування.

Зміст акта виявлення та вилучення у пасажера (члена екіпажу) цивільного повітря-

ного судна предметів і речовин, заборонених для транспортування, містить такі реквізити:

– дата складання;

– місце складання (аеропорт, авіакомпанія);

– прізвище, ім'я, по батькові посадової особи служби авіаційної служби безпеки, яка склала акт;

– прізвище, ім'я, по батькові пасажера або члена екіпажу;

– номер рейсу та його призначення;

– інформація про зміст заяви пасажера до здійснення контролю;

– інформація про виявлення і вилучення заборонених до транспортування речей, які громадянин намагався пронести в контрольовану зону;

– прізвище, ім'я, по батькові, адреси двох свідків, які підтверджують факт вилучення заборонених предметів та їх підписи;

– підпис громадянина;

– підпис посадової особи, яка склала акт;

– відомості про пасажера (члена екіпажу):

1) прізвище, ім'я, по батькові;

2) рік і місце народження;

3) місце служби, роботи, навчання;

4) соціальний стан;

5) місце проживання;

6) документ, що засвідчує особу (вид, номер, коли і ким виданий);

– пояснення пасажера;

– відомості про отримання пасажиром копії акта;

– підпис пасажера;

– підпис посадової особи;

– інформація про передачу предметів і речовин, зазначених в акті (до ОВС, схову, поверненні проводжаючому родичу тощо, їх прізвище, адреси);

– підпис особи, яка отримала вилучене;

– підпис особи, її посада, яка здала вилучене.

Слід зауважити, що у випадках здійснення особистого огляду пасажирів повітряних суден, огляду їх багажу, поклажі, органами внутрішніх справ (міліцією) останні складають протокол за правилами, передбаченими статтями 264, 265 КУпАП.

Література

1. Про затвердження Правил спеціального догляду повітряних суден цивільної авіації

України: Наказ Міністерства транспорту України від 4.12.97 №412.

2. *Повітряний кодекс України // Відомості Верховної Ради України.* – 1993. – № 25. – Ст. 274.

3. *Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України від 20 лютого 2003 року. // Відомості Верховної Ради України.* – 2003. – №17. – Ст. 140

4. *Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.*

5. *Правила производства досмотра ручной клади, багажа и личного досмотра пассажиров гражданских воздушных судов в целях обеспечения безопасности полетов, охраны жизни и*

здоровья пассажиров и членов экипажей этих судов: Утверждены Постановлением Кабинета Министров СССР от 6 декабря 1971 года №896.

6. *Про затвердження і введення в дію настанови щодо здійснення польотів в цивільній авіації СРСР: Наказ Міністерства цивільної авіації СРСР від 8.04.1985 року №77.*

7. *Закон України «Про міліцію»: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР).* – 1991. №4. – ст. 20.

8. *Про затвердження Інструкції з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України: Наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 28.09.2004 р. № 81.*

С. Н. Радзівон

Административно-правовое регулирование специального досмотра воздушных суден гражданской авиации Украины

В статье раскрываются особенности процессуальной формы специального досмотра воздушных суден гражданской авиации Украины, правила его проведения, правила проведения предполетного и послеполетного осмотров воздушного судна, способы проведения специального досмотра воздушного судна в полете, контроль и безопасность ручного багажа, багажа, груза, почты и бортового припаса воздушного судна на внутренних и международных линиях, личный контроль пассажиров и членов экипажа, содержание акта обнаруженных и изъятых у пассажира (члена экипажа) гражданского воздушного судна предметов и вещей, запрещенных для транспортировки.

S. M. Radzivon

Judicial form of the special examination of air ships of civil aviation of Ukraine

In the article opens up to the feature of judicial form of the special examination of air ships of civil aviation of Ukraine, rules of his leadthrough, rules of leadthrough of pre-flight and after-flight examinations of air ship, methods of leadthrough of the special examination of air ship on wing, control and safety of hand-luggage, luggage, load, mail and side припаса of air ship on internal and international lines, personal control of passengers and members of crew, maintenance of act discovered and withdrawn for the passenger (member of crew) of civil air ship of objects and things, forbidden for transporting.